

Strategii argumentative în discursul epideictic al lui Elie Wiesel

Argumentative strategies in the epideictic discourse of Elie Wiesel

Lect.univ.dr. Ștefan DUMITRU*

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Abstract

În articol sunt prezentate diversele strategii retorice utilizate de Elie Wiesel în argumentarea propriei poziții într-un dublu dialog: în primul rând, cu auditoriul, și indirect cu forțele decizionale la nivel mondial, în al doilea rând, cu istoria. Cu discreție, dar în același timp cu vigoare argumentativă, el aduce în fața publicului imaginea suferinței la care a participat direct în lagărele de concentrare și, revenind permanent la tema indiferenței oamenilor față de ea, își exprimă speranța că respectiva experiență nu se va mai repeta în viitor. Reușește să convingă auditoriul și, totodată, să-l impresioneze adânc atât prin varii tipuri de argumente decelabile, cât și prin strategii retorice, conduse cu rafinament, discreție și detașare. Incluziunea sa în antologia lui Simon Sebag Montefiore, la care am făcut în permanență referire (*Discursuri care au schimbat lumea*), este pe deplin justificată: bine articulat, echilibrat argumentat prin exploatarea vizibilă a resurselor de natură etică și afectivă, el nu poate și nu se cuvine să rămână fără ecou în fața celor două tipuri de public cărui i s-a adresat (contemporan și atemporal).

*The article presents the various rhetorical strategies used by Elie Wiesel in arguing his own position in a double dialogue: first with the audience, and indirectly with decision-making forces worldwide, secondly, with history. With discretion, but at the same time with argumentative force, he brings before the public the image of the suffering he experienced directly in the concentration camps and, constantly returning to the theme of people's indifference towards it, he expresses his hope that the said experience will not be repeated in the future. He succeeds in persuading the audience and at the same time impressing them deeply both through various types of discernible arguments and through rhetorical strategies conducted with sophistication, discretion and detachment. His inclusion in Simon Sebag Montefiore's anthology to which I have constantly referred to (*Speeches that changed the world*) is fully justified: the well-articulated, balanced argumentation, through the visible exploitation of ethical and affective resources, cannot, and it should not be left without echo in front of the two types of public to which it was addressed (contemporary and timeless).*

Cuvinte-cheie:

credibilitatea oratorului; argumente logice; argumente cvasilogice; argumente de natură etică; argumente de natură afectivă; strategii argumentative; figuri de stil; natura dublă a destinatarului; persuasiune.

Keywords:

credibility of the orator; logical arguments; quasi-logical arguments; ethical arguments; emotional arguments; argumentative strategies; figures of speech; the dual nature of the recipient; persuasion.

Info articol

Primit: 14 octombrie 2023; Evaluat: 17 noiembrie 2023; Acceptat: 12 decembrie 2023; Disponibil online: 12 ianuarie 2024

Citare: Dumitru, Ș. 2023. „Strategii argumentative în discursul epideictic al lui Elie Wiesel”. *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 12(4): 72-81. <https://doi.org/10.53477/2065-8281-23-46>

1. Perfecționarea tehnicilor și strategiilor argumentative (nu numai prin rafinare teoretică, ci și prin exercitare continuă, potrivit scopului urmărit) reprezintă unul din dezideratele necesare și absolut esențiale ale celor implicați în viața publică în cadrul unor regimuri democratice. Acest adevăr a fost constatat încă din antichitatea greco-romană; pe atunci, perioadele de democrație au putut constitui spații de desfășurare a unor atari activități. Nu numai oameni de știință (retori), dar și practicieni (oratori) constituie dovezi vii ale unor preocupări îndreptate, în esență, în direcția descoperirii adevărului și transmiterii lui convingătoare. Permanența în timp a tratatelor de retorică antică, ecoul peste timp al diverselor demersuri oratorice concrete, modelul pe care au ajuns să îl constituie fac utilă orice preocupare de studiere atentă a mecanismelor de structurare discursivă a mesajelor; ca atare, orice studiu, orice analiză concretă a paletei de strategii corespunzătoare pare utilă și cu beneficii atât în plan cultural, cât și didactic, concret. Prin urmare, în prezentul articol îmi propun să mă apropiez de laboratorul de creație al unuia dintre cei școliți, se pare, la școala oratoriei greco-latine; având durerosul privilegiu de a fi participat direct la evenimente cruciale din istoria modernă, el se erijează într-o instanță care ia atitudine împotriva a ceea ce consideră că a prilejuit evenimentele la care se referă, deportarea evreilor. Mănuind cu abilitate diverse strategii discursive și argumentative, jucându-se cu abilitate cu distanțele în timp, el reușește să își facă cunoscut mesajul și să țină un discurs oficial care are șansele, așa după cum încerc să ilustrez, să rămână antologic, înscriindu-se în tradiția bogată nu numai a oratoriei de aparat, ci și, în mod dezirabil, a celei deliberative.

2. Îndeobște momentele de răscruce ale vieții, cu consecințe adânci asupra destinului personal se păstrează *sine die* în conștiința celor care le-au trăit. Chiar dacă toate ne marchează profund, doar unii dintre noi reușesc, prin varii și aleatorii concursuri de împrejurări, să le readucă, la mai mică sau mai mare distanță de respectivul timp zero, în fața celor ce manifestă un anumit interes de a afla detalii despre ele; în respectivul context, intențiile și răspunsul celor dintâi sunt variate, luând, în raport cu rațiunea lor, o formă fie narativ-descriptivă, fie memorialistică, fie didactic-moralizatoare. Ambele categorii de actori ai acestui spectacol de cele mai multe ori angajant, nu rareori dureros pentru unii prin demersul anamnestic al experiențelor trăite, pentru ceilalți, prin participare empatică, intră într-un joc a cărui eficiență depinde de calitățile oratorice ale locutorului și de efectul lor asupra auditoriului.

Unul dintre momentele istorice care au lăsat urme adânci în plan individual (dar și colectiv, prin mutațiile de ordin social, politic), precum și în planul mentalităților a fost holocaustul, fenomen cercetat pe larg și în adâncime din multiple perspective nu numai de istorici, ci și de filozofi ai istoriei. Indiferent de scopurile studierii lui, orice informație obiectivă și verificabilă privitoare la oricare dintre manifestările și consecințele lui nu poate decât să slujească, prin adăugarea unor detalii, recuperării, în ultimă instanță, a adevărului istoric. Dacă datele vin de la un contemporan, fie el participant direct la fenomen, fie istoric, ele sunt cu atât mai prețioase cu cât poartă amprenta trăirii personale, directe, a participării vii, totale, fiind, ca atare, eliberate de inevitabila deformare (prin posibila omisiune ori prin detașarea inerentă) pe

care o implică actul retrospectiv. Înregistrate în scris, își fac loc implicit printre creațiile literaturii artistice; prezentate direct sub forma unui discurs, indiferent de maniera în care acesta va fi fost pregătit, ele renasc de cele mai multe ori așa cum au fost trăite, nostalgice, plăcute, îmbucurătoare ori, dimpotrivă, dureroase, tragice, dar întotdeauna vii. Forma discursivă în care sunt organizate le asigură prin definiție această calitate. Prin urmare, celui interesat de modul în care informațiile de natură istorică se reverberează direct în conștiința omului îi rămâne un singur lucru de făcut: să citească relatările ori discursurile martorilor sau să se bucure de privilegiul de a le auzi melodia didactică prin audierea lor. Dacă la interesul respectiv se adaugă și cel de natură tehnică, dacă el își propune să afle mecanismele retorice adânci ce-i vor fi stârnit curiozitatea studierii lor, atunci, înarmat cu o lupă clară, se apleacă asupra lor și încearcă să le disece, precum un medic, cu riscul de a le ofili, pentru moment, frumusețea, dar cu scopul de a le înțelege esența.

Animat de o atare curiozitate, mi s-a părut util să îmi îndrept atenția asupra unuia dintre „discursurile care au schimbat lumea”, potrivit unui istoric contemporan (Montefiore 2015), anume cel ținut de Elie Wiesel¹ la data de 12 aprilie 1999, în cadrul unei succesiuni de conferințe, prilejuite de intrarea în mileniul trei și organizate la Casa Albă. Două au fost motivele care m-au determinat să mă opresc asupra analizei strategiilor argumentative utilizate de oratorul menționat în demersul de transferare a propriilor convingeri către auditoriu: încadrarea de către istoricul Simon Sebag Montefiore a respectivului discurs în categoria celor cu o influență covârșitoare asupra mentalului colectiv și faptul că susținătorul lui este aceeași persoană cu actorul celor evocate.

În calitate de fost prizonier (în anii 1944-1945) al lagărelor Auschwitz-Birkenau și Buchenwald și, ulterior, de militant activ, preocupat constant de problemele umanitare (fapt pentru care, în 1986, a primit Premiul Nobel pentru Pace), el a fost invitat de familia Clinton să vorbească despre semnificația respectivei experiențe. Rațiunea (didactică) a ținerii discursului este devoalată de către soția președintelui american, care are grijă să sublinieze crezul și competența oratorului².

3. În discursul vibrant ținut cu respectiva ocazie, Elie Wiesel procedează la o anatomie autentică, ba mai mult, la un adevărat rechizitoriu al indiferenței omului față de suferința aproapelui. Tema discursului, mijloacele concrete de abordare a ei, mesajul fundamental, transmis prin intermediul cuvântării, precum și strategiile argumentative prin care vorbitorul va fi electrizat atunci audiența constituie tot atâtea motive care conferă concertului verbal o aură de generalitate, înscriindu-l printre cele care rămân (ori ar trebui să rămână) în tradiția oratoriei mișcătoare de suflete, generatoare de decizii ferme. Întocmai oricărui orator autentic, Elie Wiesel apare ca familiarizat cu principiile fundamentale ale oratoriei. Structura tematică binară și echilibrată

¹ Om politic, dar și profesor și scriitor cu activitate publică remarcabilă (președinte al Consiliului Memorial al Holocaustului).

² Cu acel prilej, Hillary Clinton declara în mod semnificativ: „Dumneavoastră ne-ați învățat să nu uităm niciodată. Ne-ați arătat de ce trebuie să ascultăm întotdeauna victimele indiferenței, ale urii și ale răului”. (Montefiore 2015, 257)

a discursului, contrapunerea celor două teme, *indiferența oamenilor față de suferința semenilor și speranța* într-un viitor în care respectiva atitudine nu își va mai găsi locul vădesc o construcție argumentativă solidă: oratorul cunoaște principiul rezumat cu claritate de cercetătorii moderni, potrivit căruia „*orice proces de persuasiune pornește cu o problemă care trebuie rezolvată, cu o atitudine care trebuie schimbată*” (Buluc 2020). Același echilibru ilustrează faptul că locutorul urmărește obținerea adeziunii ascultătorilor, inculcarea în mintea lor a propriului crez, iar faptul că discursul a fost ținut în inima instituțională a Statelor Unite, înaintea unui auditoriu din care făceau parte factori decizionali (președintele Statelor Unite, ambasadorul Richard Holbrooke, membrii Congresului) confirmă că el și-a propus nu numai să impresioneze, ci, înainte de toate, să determine luarea unor decizii. Ceea ce atrage încă de la început atenția este caracterul circular unitar al pledoariei, atât din punct de vedere tematic, cât și din punctul de vedere al raportării la audiență; prin aceasta, înțelegem faptul că tema discursului este recurentă, fără a fi amintită doar la început, în primele rânduri (în secțiunea *partitio*), ci pe toată întinderea discursului revenind aproape obsedant. De asemenea, dialogul cu publicul este permanent, întreținut de întrebări și interpelări punctuale: „*Roosevelt era un om bun, un om sufletist.(...) De ce nu le-a dat voie acelor refugiați să debarce?(...) Ce s-a întâmplat? De ce indiferență, la cel mai înalt nivel, față de suferința victimelor?(...) De ce unele dintre cele mai mari corporații americane au continuat să facă afaceri cu Germania hitleristă, până în 1942?*” (Montefiore 2015, 260). Pe de altă parte, la fel de recurentele întrebări retorice, presărate de-a lungul articolului îl plasează pe Elie Wiesel într-un context nevremelnic, înaintea unui al doilea public, mai puțin concret, în fața unei instanțe căreia numai spiritele înalte și transfigurate de suferință îndrăznesc să i se adreseze (fie și într-o *altercatio* retorică): istoria, resorturile adânci ale destinului: „*Ce este indiferența?(...) Care sunt manifestările și inevitabilele ei consecințe? Poate cineva să considere indiferența o virtute? Este necesar uneori să practici indiferența(...)? De ce indiferență, la cel mai înalt nivel, față de suferința victimelor?*” (Montefiore 2015, 258-260). Întrebările retorice încadrează discursul la care ne referim în categoria acelorora de care aparține și celebrul discurs funebru al lui Pericle către concetățenii greci, din anul 430 î.H., prin aceeași calitate: aceea de a se adresa în plan concret contemporanilor, dar și abstract întregii grecități, spiritului elen, istoriei.

4. *Strategiile* puse în joc sunt multiple și orientate în direcții diferite, fiind elaborate în raport cu elementele fundamentale ale unui act de comunicare, în esență incitativ: dacă emițătorul este prezent cu discreție, dacă la întregul cadru contextual (momentul și locul ținerii discursului) se fac succinte referiri, receptorul (în dubla sa ipostază, după cum vom vedea) este instanța de prim plan a demersului discursiv.

Credibilitatea incontestabilă a oratorului este susținută *ipso facto* de calitatea sa de fost prizonier în lagărele de concentrare amintite, fapt menționat în două rânduri, direct și indirect: „*acum cincizeci și patru de ani, un băiat evreu dintr-un orășel din munții Carpați s-a trezit(...) într-un loc de eternă infamie numit Buchenwald*” (Montefiore 2015, 257); „*departe acolo, în spatele porților negre de la Auschwitz, cei mai tragici dintre toți prizonierii erau cei supranumiți Muselmänner*”

(Montefiore 2015, 258). Detaliile concrete, aproape infinitezimale, aduse înaintea ochilor auditoriului (participant direct ori lector) deschid negrele porți, evocate către o realitate cutremurătoare pe care numai un fost prizonier s-ar putea încumeta să o reînvie. Persuasiunea rândurilor este conferită de aspectul cinematografic al imaginilor ilustrate, dar mai cu seamă radiografia precisă a conștiinței prizonierilor, cunoașterea și revelarea celor mai intime trăiri ale lor conferă pasajului o natură persuasivă pregnantă: „Înfășurați în păturile lor rupte, ședeau sau zăceau pe jos, holbându-se în gol, nemiștiind cine erau sau unde se aflau – străini de tot ce îi înconjura. Nu mai simțeau durere, foame, sete. Nu se temeau de nimic. Nu simțeau nimic. Erau morți, dar ei nu știau” (Montefiore 2015, 258).

5. Având dimensiuni diferite, în raport direct și justificat cu strategiile urmărite, secțiunile discursului reflectă osatura clasică a unei pledoarii antice: *exordiul* este format în mod deliberat *ex abrupto*: momentul și contextul nu ar fi permis circumvoluțiuni *insinuante* ori *fastuoase*, așa încât *captatio benevolentiae* este realizată prin introducerea directă a ascultătorilor în atmosfera cenușie a lagărului; șocul corespunzător este cu atât mai intens cu cât mutarea dintr-o lume mirifică în bolgia suferinței crunte a copilului Elie Wiesel este realizată pe neașteptate. De menționat faptul că oratorul a ales să vorbească despre sine la persoana a treia, procedeu elegant de detașare obiectivă în care alege să nu se situeze pe sine în prim-plan, ci să se ascundă cu modestie în spatele cvasianonimității, sugerată de funcțiile respectivei persoane. Antiteza subiacentă susține în mod expresiv ideea prin prezența unor cuvinte puternic conotate afectiv din domeniul semantic al trăirilor interne extreme: „Acum patruzeci și patru de ani, un băiat evreu dintr-un orașel din munții Carpați s-a trezit, nu departe de preaiubitul Weimar al lui Goethe, într-un loc de eternă infamie numit Buchenwald. Era în sfârșit liber, dar nu exista pic de bucurie în inima lui. Credea că nu va mai cunoaște niciodată sentimentul de bucurie.” (Montefiore 2015, 257)

Caracterul cinematografic al relatării reiese și din schimbarea celor două planuri, al realităților evocate și al prezentului. Această *strategie discursivă a pendulării* permanente este recurentă și are menirea de a ține trează atenția publicului prin suscitarea curiozității, prin cultivarea constantă a sentimentului de așteptare; cum anume, mai precis? De fiecare dată, cele două situații ale evadării în trecut (descrierea momentului eliberării ori a condițiilor din lagăr)³ sunt urmate de luările de poziție când tranșante, când detașate, dar mereu cu aer sentențios ale oratorului⁴.

6. Cuprinsul tematic al discursului se desfășoară pe două planuri: cele două evocări succinte (*narratio*) și strategia argumentativă (*confirmatio, probatio*). Încă de la prima lectură (sau de la prima audiție) reiese caracterul evident al unei strategii particulare: se observă astfel că întreaga țesătură discursivă este pusă în slujba temei fundamentale, condamnarea indiferenței, pledoaria

³ „Acum patruzeci și patru de ani, un băiat evreu dintr-un orașel din munții Carpați s-a trezit(...)”; „(...) înfășurați în păturile lor rupte, ședeau sau zăceau pe jos(...)”. (Montefiore 2015, 257-258)

⁴ „Suntem în pragul unui nou secol, al unui nou mileniu. Care va fi moștenirea lăsată de acest veac care dispăre?”; „Omul poate trăi departe de Dumnezeu, dar nu în afara lui Dumnezeu”. (Montefiore 2015, 259)

pentru prezența permanentă a ei în conștiința oamenilor și pentru implicarea consecventă: toate întrebările retorice care constituie un adevărat *leitmotiv* al compoziției, bine și echilibrat plasate de-a lungul cuvântării, creează o adevărată tensiune care denotă intensitatea trăirilor emițătorului. În acest mod componenta aristotelică de natură *etică* a strategiei argumentative este magistral construită: întocmai unui spectator, cititorul asistă la revolta oratorului față de experiența traumatizantă din copilărie, dar nu la manifestările ei virulente, ci la prezența ei stăpânită, întrucât este edulcorată de trecerea timpului și de arta oratorului; în același timp însă, nu poate să nu observe cum ea răzbate de fiecare dată când el se erijează în instanța ce se întreabă retoric care este semnificația atitudinii pe care o consideră rațiunea de bază a tot ceea ce s-a întâmplat: indiferența oamenilor, poate și a destinului, a istoriei. De altfel, în ultimă instanță *principiul ordonator al ansamblului schemei argumentative* îl constituie sentimentul *revoltei reținute*, nu manifestată explicit, nu exteriorizată în mod trivial, ci distilată, transfigurată, înțelept dozată, fapt evident și la nivel lexical. Mai mult, întreaga strategie argumentativă este generată în mod coerent de acest principiu; ea are o structură ternară și este constituită din următoarele tipuri de argumente majore:

a) argumentum auctoritatis, în care accentul este pus pe persoana locutorului: el este instanța fundamentală a discursului. Polimorfia sa este confirmată în planul vocabularului, de fiecare dată în mod expresiv: el este cel care crede⁵, afirmă, susține cu argumente obiective⁶, ia atitudine⁷, iar manierele particulare de realizare a acestora determină auditorul să-și însușească punctul lui de vedere și să reacționeze măcar în forul său interior, lăsând istoria să confirme sau să infirme dacă respectiva atitudine se va fi manifestat și în exterior. *Forța argumentativă* este generată în acest context nu numai de multitudinea instanțelor locutorului, dar și de faptul că glasul său interogativ răzbate din orice paragraf al discursului.

b) argumentum ad populum, la care Elie Wiesel recurge pentru a-și atrage adevărată și cooperarea auditorului. Chiar dacă în esență discursul său se încadrează în categoria celor *epideictice*, prin bogata gamă atitudinală el se reclamă, de asemenea, și de la categoria celor *deliberative*. Logica discursivă care susține aceste aserțiuni este dublată de utilizarea unor instrumente lingvistice (semantice și de natură gramaticală): verbele la perfectul compus mută din viitor în prezent deciziile pentru a căror utilitate pledează oratorul, astfel încât ele apar deja ca unele luate, iar demersul persuasiv deja încununat cu succes: „(...) *s-au întâmplat și lucruri bune în acest secol traumatizant(...)*” (Montefiore 2015, 260); „*De data asta, lumea nu a mai tăcut. De data asta noi am reacționat. De data asta noi am intervenit*” (Montefiore 2015, 260). Aceleași verbe folosite la persoana I, numărul plural au două funcții: pe de o parte, denotă implicarea, participarea totală a emițătorului la respectivele decizii și acțiuni (el se adresează auditorului de pe același plan, își asumă cel

⁵ „*Credea că nu va mai cunoaște niciodată sentimentul de bucurie*” (Montefiore 2015, 257), „(...) *unii dintre noi credeam că a fi abandonați de Dumnezeu era mai rău decât a fi pedepsiți de El*”. (Montefiore 2015, 258)

⁶ „*Și atunci noi am înțeles, am aflat, am descoperit că Pentagonul știa, că Departamentul de Stat știa*”. (Montefiore 2015, 259)

⁷ „*Cu siguranță va fi judecat, va fi aspru judecat, atât din punct de vedere moral, cât și metafizic*”. (Montefiore 2015, 257); „(...) *indiferența nu este niciodată creatoare. Chiar și ura, uneori, poate stârni o reacție. Te lupți împotriva ei. O denunți. O dezarmezi*” (Montefiore 2015, 259); „*De data asta lumea nu a mai tăcut. De data asta noi am reacționat. De data asta noi am intervenit*”. (Montefiore 2015, 260)

dintâi sarcina de îndeplinit), pe de altă parte, constituie încă o confirmare (dacă mai era nevoie) a utilizării coerente a argumentelor de natură etică, atât de necesare convingerii publicului; în lipsa lor, orice demers argumentativ într-un discurs *de aparat* ar suna întocmai ca instrumentul la care se gândește Sfântul Apostol Pavel în cea mai emoționantă epistolă a sa⁸.

⁸ „De aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval răsunător”. (Epistola I către Corinteni, 13, 1)

c) *argumentum ad misericordiam* se constituie din demersul de evocare a atmosferei din lagăr și a stării deținuților prin intermediul instrumentelor lexicale concrete: epitele calificative sau ornante („*loc de eternă infamie*”, „*în spatele porților negre de la Auschwitz*”), metaforele („*erau morți, dar ei nu știau*”), acumulările în climax ascendent („*nu mai simțeau durere, foame, sete. Nu se temeau de nimic. Nu simțeau nimic*”) adaugă expresivitate și un plus de dramatism simplelor descrieri care, prin ele însele, impresionează auditoriul („*înfășurați în păturile lor rupte, ședeau sau zăceau pe jos, holbându-se în gol (...)*”). De asemenea, același efect de declanșare a milei îl generează imaginea *copilului* de la începutul și sfârșitul discursului; schimbarea numărului substantivului respectiv nu este deloc întâmplătoare: dacă la început, atrage atenția băiatul Wiesel „*dintr-un orășel din munții Carpați*”, în final invocarea maselor de copii îl plasează pe acesta, prin generalizare, într-o perspectivă de universalitate: destinul copilului Wiesel este de fapt destinul tuturor copiilor în vreme de război. Din nou oratorul apelează la interogații retorice („*Dar copiii? (...) le auzim rugămințile? Simțim oare durerea lor, agonia lor?*”) în dialogul fără răspuns cu rațiunea istoriei; împreună cu tonul sentențios („*când adulții fac războaie, copiii pier*”), ele au menirea de a atribui finalului de discurs un ton mesianic, în acord deplin cu contextul social care a prilejuit rostirea cuvântării.

Considerăm că, la strategiile ori la tipurile de argumente clasice, ar trebui adăugat și argumentul care ar putea fi numit *argumentum ad historiam*, utilizat recurent de orator; recurența lui în literatura universală îi poate reclama și justifica în același timp un loc în cetate; menirea lui ar fi aceea de a permite oratorului să invoce istoria, să ceară, în subtext, judecarea relexelor trecute și să propună îndreptarea, prin actul didactic subiacent, a omului.

7. Strategia omiterii secțiunii consacrate respingerii argumentelor adversarului (reale ori posibile), specifică unui discurs clasic, nu este deloc întâmplătoare, ci dimpotrivă, bine gândită. Angajându-se într-un dialog retoric cu istoria, Elie Wiesel formulează întrebările într-o manieră care nu lasă loc nici unui răspuns, întrucât el reiese de la sine: „*Este posibilă o filozofie a indiferenței? Poate cineva să considere indiferența drept o virtute?(...) Care sunt manifestările și inevitabilele ei consecințe?*” (Montefiore 2015, 258).

În ultima secțiune a discursului, asistăm la o succintă *digresio* în care vorbitorul invită auditoriul la o meditație cu privire la soarta copiilor⁹; sunt aduse astfel, spre a-i conferi dimensiuni și mai dramatice, argumente obiective din categoria dovezilor, verificabile statistic¹⁰ într-o la fel de succintă *conquestio*; mereu atent la principiile retoricii clasice, dar fără să se

⁹ „*Dar copiii? Oh, (...) soarta lor este cea mai tragică*”. (Montefiore 2015, 261)

¹⁰ „*În fiecare minut unul dintre ei moare de boli, violențe, foamete*”. (Montefiore 2015, 261)

abată de la discreția și de la rafinamentul aplicării lor, oratorul își exprimă crezul într-o *conclusio* apoteotică; cele două calități ale acesteia, caracterul succint și perfectul echilibru lexical și semantic („(...) *ne îndreptăm spre noul mileniu, purtând în suflet o adâncă frică și o extraordinară speranță*”) o fac cu atât mai vibrantă.

8. Ca orice arhitectură discursivă argumentativă, și discursul lui Elie Wiesel conține cele două componente, de regulă, inseparabile: componenta *explicativă* și cea *seductivă*. Procedeele concrete de realizare a lor sunt variate și echilibrate: la conturarea celei dintâi contribuie fundamentarea logică a ideilor, realismul descrierilor (succinte, ce-i drept, însă extrem de percutante prin forța lor de sugestie), subordonarea coerentă a ideilor și a exemplelor care le susțin la tema generală enunțată, tratarea ei din mai multe perspective, caracterul ei repetitiv. Cunoscând principiul potrivit căruia „*argumentarea dinamitează inerția socială*” (Roventă-Frumușani 2000, 176), locutorul apelează la argumente variate, logice, (ordonate potrivit celei mai eficiente strategii recomandate de sursele cele mai avizate (Olbrechts-Tyteca și Perelman 1968, 522), și anume cea *nestoriană*, *cvasilogice* (dintre care cel dominant este cel întemeiat pe *reciprocitate*, sub forma unui paralelism, dezvoltat pe un dublu plan: consecințele indiferenței umane asupra copilului Wiesel și asupra copiilor contemporani); de același tratament se bucură *argumentele bazate pe structura realului*: cele *pragmatice* (tratamentul oamenilor în lagărele naziste și decizia comună a Statelor Unite și NATO, de implicare în conflictul din Kosovo; la ambele se face referire în finalul discursului) și *argumentul risipei* (amintirea deciziei de implicare comună în salvarea copiilor din Kosovo, dublată de exprimarea speranței¹¹). Cea de-a doua componentă se conturează prin atenția particulară acordată aspectului *elocutio* (mai precis, utilizarea figurilor de stil, dintre care am amintit: metafora, epitetul, climaxul ascendent, repetiția, întrebările retorice) și prin folosirea argumentelor de natură etică și afectivă (exemplificate *supra*). Ambele componente (prezente în raport de subordonare, cea explicativă – celei seductive) pregătesc obținerea aceluiași rezultat: persuasiunea auditorului și obținerea adeziunii lui la opiniile și propunerea locutorului.

9. Poate cea mai relevantă (și mai productivă, în același timp) strategie argumentativă la care face apel Elie Wiesel este interogația cu caracter retoric. Cele afirmate anterior, precum și caracterul ei recurent indică preferința oratorului pentru această eficiență, prin multiplele resorturi pe care le declanșează, modalitate de persuasiune. Dintre cele patru modalități de realizare a comuniunii cu auditoriul, împreună cu *aluzia culturală*, *citatul* și *apostrofa* (Roventă-Frumușani 2000, 43), întrebările sale reflectă diverse stări de spirit: reflecția scrutătoare în scopul înțelegerii conotațiilor conceptului-pivot al discursului („*Ce este indiferența? Din punct de vedere etimologic, cuvântul înseamnă «fără diferență»*”), meditația de natură filozofico-ontologică („*Este posibilă o filozofie a indiferenței?*”), îngrijorarea

¹¹ După ce amintește de intervenția militară din Kosovo, cu scopul de a-i salva pe refugiați, Wiesel se întreabă, optimist și în bună măsură convins de schimbarea în bine a omenirii: „A devenit ființa umană mai puțin indiferentă și mai umană?” (Montefiore 2015, 260)

(„Care va fi moștenirea lăsată de acest veac care dispare? Cum va fi el ținut minte în noul mileniu?”), aporia („Dumnezeu este pretutindeni unde noi suntem. Chiar și în suferință?”), speranța difuză, dar întemeiată („Să însemne asta oare că am învățat din lecțiile trecutului? Să însemne asta oare că societatea s-a schimbat?”). Valențele argumentative și dialectice ale interogației retorice au două surse: relevanța, generalitatea și adâncimea lor și natura dublă a destinatarului (emițătorul însuși și, după cum am văzut, istoria). Numărul lor trădează frământările sufletești ale oratorului, dar și preocuparea sa de a înțelege mecanismele adânci ale destinului, iar cele două aspecte transpar încă din primele cuvinte, aspect ce sensibilizează în chip deosebit auditoriul.

O altă calitate a discursului constă în sentimentele cardinale pe care le transmite, acestea constituind, de fapt, și osatura sa fundamentală: șocul libertății, pe care omul nu știe în ce scop să o folosească; însingurarea în suferință, compătimirea, îngrijorarea profundă, credința ardentă, frica, nădejdea stăpânită, dar consistentă. Impresionant este și tonul detașat, ponderat, reținut cu măiestrie oratorică; nu se lasă stăpânit de sentimente dezumanizante: deși amintirea suferinței din lagăr transpare în atitudinea interogativă, în realismul viu al unora dintre cuvintele folosite în scurtele descrieri, în pornirea, stăpânită în cele din urmă, de a se lansa într-un rechizitoriu la adresa istoriei, oratorul nu se transformă într-un judecător efemer al naziștilor, ci preferă un dialog retoric cu istoria, cu destinul. El se adresează publicului auditor, dar și cititorului etern, posterității în care își pune speranța că nu va mai fi afectată de morbul indiferenței, pe care îl consideră cauza tuturor patimilor din lagăr.

10. Având aspect descriptiv „*prin valorizare*” (Roventă-Frumușani 2000, 27) și injonctiv „*prin componenta de persuasiune*” (ibid.), exploatând eficient trei dintre cele patru¹² principii ale realizării persuasiunii, așa cum au fost ele formulate de cercetătorii moderni (Buluc 2020, 79), pledoaria lui Elie Wiesel poate fi considerată un model de discurs epideictic. Atitudinea de implicare a oratorului, preocuparea constantă a lui de a suscita sentimente adânci în auditoriu (evidentă în utilizarea unei palete largi de strategii, așa după cum am încercat să ilustrez), detașarea auctorială sunt calități care susțin aspectul paradigmatic al discursului și îi reliefează calitatea de a constitui, dincolo de un document istoric, și un fertil material de studiu al mecanismelor persuasiunii; ignorând deliberat pe cea dintâi, în prezenta cercetare m-am aplecat strict asupra celei de-a doua și am evidențiat cu exemple ceea ce ea reușește să transmită într-o manieră tehnică și expresivă.

Ancorat într-un moment precis al istoriei, discursul depășește totuși, prin actualitatea lui, cadrele efemerului. Celor abilitați ar trebui să le răsune în conștiință ecurile lui și să îi determine să acționeze, astfel încât el să răspundă funcției sale inițiale. Altminteri, un nou Wiesel va putea susține

¹² „a) Stabilirea credibilității;
b) Prezentarea și încadrarea scopului persuasiunii astfel încât să includă terenul comun cu ascultătorii;
c) Întărirea poziției, a schimbării, a modificării, a scopului persuasiunii folosind un limbaj cât mai plastic și dovezi clare;
d) Conectarea emoțională cu publicul”.

peste ani pledoarii similare, alți spectatori vor fi impresionați, alți studioși se vor apleca asupra lor, folosindu-le ca materiale de curs, dar lăsând, prin propria indiferență, istoria să se repete, din nou implacabil și făcând dovada că nu vor fi înțeleș nimic dintr-un mesaj cândva vibrant.

Referințe

Buluc, Ruxandra. 2020. *Strategii discursive*. București: Editura Top Form, Colecția Comunicare.

Montefiore, Simon Sebag. 2015. *Discursurile care au schimbat lumea*. București: Editura Trei.

Olbrechts-Tyteca, Lucie și Chaim Perelman. 1968. *Trattato dell' argomentazione*. Torino: Giulio Einaudi editore.

Roventă-Frumușani, Daniela. 2000. *Argumentarea/Modele și strategii*. București: Editura BIC ALL.

Stroe, Constantin. 2007. *Retorica și teoria argumentării*. Pitești: Editura Pământul.